

İKRAZATÇILARIN GELİR VE GİDER VERGİLERİ AÇISINDAN DURUMLARI

Recep TURGAY

Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler
Akademisi Öğretim Görevlisi

GENEL AÇIKLAMA :

Son yıllarda yurdumuzda paraya ihtiyacı olan yurtdaşların kredi müesseselerinden normal yollarla borç para temin edememeleri halinde, bazı kimselere gayrimenkul ve menkul malları rehin etmek, senet verme veya kefil gösterme gibi şekillerle sağladıkları teminat karşılığında normal hadlerin çok üstünde, faiz ödemek suretiyle borç para aldıkları ve bu faaliyetin kesif bir şekilde cereyan ettiği, vergi idaresine, malî kaza mercilerine ve Danıştay'a intikal eden olaylardan anlaşılmaktadır. Bu olayların daha ziyade borç para alanla, borç para veren aralarında meydana gelen ihtilâflar sebebiyle vâki olduğu nazara alınacak olursa, uyumsuzluk çıkmadığı için idarenin bilgisi dışında kalan benzeri hâdiselerin daha da kesif olduğu, bu yüzden Hazinesinin önemli miktarları bulan vergi kayıplarına uğradığı tahmin olunur.

Bu çeşit faaliyetin son yıllarda yoğun bir hal almasının bir çok nedenleri mevcuttur. Bu nedenleri bir kaç esasta toplamak mümkündür.

1 — Sermaye şirketleri (anonim, limited, kooperatif ve sermayesi paylara ayrılmış komandit şirket şeklindeki) bankalar dışında kalan diğer gerçek ve tüzel kişilerin bu çeşit faaliyetlerinin kanunlarla çok sıkı kayıtlara tâbi tutulması ve faiz haddinin, gizli olarak yapılan ikraz işlemlerinden sağlanan faiz haddine nazaran düşük olmasıdır.

Yurdumuzda ödünç para verme işleri 18/6/1933 tarihinde yürürlüğe giren 2279 sayılı kanunla düzenlenmiş, bu kanun sonradan 3399, 5841, 18, 36 ve 302 sayılı kanunlarla bir çok değişikliğe uğramıştır¹.

1) Ödünç para verme işleri kanunu ile tadillerinin :

Son değişiklikleriyle birlikte bu kanunun esaslarını şöyle özetlemek mümkündür. Bu kanuna göre, anonim, limited, kooperatif ve sermayesi paylara ayrılmış komandit şirket şeklindeki bankalar, özel kanunları gereğince kurulan teşekküller dışında faizden para kazanmak için ödünç para verme işleriyle meşgul olan gerçek ve tüzel kişiler hükümetten izin almağa mecburdurlar.

Ödünç para verme işleriyle meşgul olanlar her sene Mayıs ayı içinde mahallin en büyük mülkiye âmirine makbuz mukabilinde üç nüsha beyannâme vermeğe ve beyannamelerinde ödünç para verme işlerine tahsis edecekleri sermayenin Türk lirası olarak miktarını ve ticarî ikametgâhını, borçlulardan alınacak faizin en yüksek haddini ve borçlulara yükletilecek diğer şartları göstermeğe mecburdurlar. (Mad. 1, 2, 3).

Bu beyannâmeler üzerine vilâyetçe verilecek izin vesikasının bir örneği beyannâmenin bir örneği ile birlikte Ticaret Bakanlığına, ikinci nüshası ilgili mal memurluğuna gönderilir. Mükellef beyannâmenin büyük harflerle yazılmış bir suretini ticarî ikametgâhına halkın görebileceği bir yere asmaya, yaptığı para verme işlerini Noterlikten tasdikli deftere müfredatı itibariyle yazmaya zorunludur (Madde 4, 6).

Bu defterler Ticaret Bakanlığınca her zaman incelenebileceği gibi her ticarî sene sonunda defterlerin birer sureti Ticaret Bakanlığı teşkilâtına, bulunmayan mahallerde vâlilere verilir (Madde 6).

Müddeti içinde yani Mayıs ayında beyannâme vermeyenlerin izin vesikası iptâl edilir (Madde 8). Ödünç para verenler kendilerinden para alanlara verdikleri paranın miktarını ve şartlarını gösteren imzalı vesika verirler (madde 7).

18/5/1961 tarihli ve 302 sayılı kanun hükümlerine göre ödünç para verme işlerinde ve mevduat kabulünde alınacak ve verilecek âzamî faiz nisbetleri ile temin edilecek sair menfaatlerin ve tahsil edilecek masrafların mahiyet ve âzamî hadlerini tâyine ve bunların yürürlük zamanla-

Numarası	Kabul tarihi	Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
		Tarihi	Numarası
2279	8/6/1933	18/6/1933	2430
3399	25/5/1938	28/5/1938	3919
5841	10/8/1951	15/8/1951	7885
18	14/7/1960	18/7/1960	10554
36	27/7/1960	30/7/1960	10565
302	12/5/1961	18/5/1961	10810

rını tesbite Bakanlar Kurulu yetkilidir. Bakanlar Kurulunun bu tesbiti yapabilmesi için yurdun iktisadî faaliyetini devamlı bir surette takip, gereken tedbirlerin ittihazını temin, vâde müddetlerini ve buna göre verilecek faiz nisbetlerini tesbit ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasıncı mevduat karşılıkları mukabilinde verilecek faiz nisbetlerinin tâyini maksadiyle "Banka kredilerini tanzim komitesinin" Maliye Bakanlığı yoluyla Bakanlar Kuruluna teklifte bulunma mükellefiyeti vardır.

Görülüyor ki, normal yollarla ikraz işleriyle uğraşmak bir çok formalitelerin yerine getirilmesini gerektirmektedir. Ticaret erbabi ise bu şekilde formalitesi çok ve yapılan muamelelerin mahiyeti ve miktarı hakkında rakiplerinin ve resmî makamların bilgisi olan işlerden daima kaçınılmaktadır.

2 — Ödünç para verenler bu kanunun verdiği yetkiye göre kararname ile tesbit edilecek faiz haddinin çok üstündeki hadlerle faiz sağladıklarından gizli faizciliği tercih etmektedirler.

Ödünç para verme işlerinde uygulanacak faiz nisbetleri ile mevduata verilecek faiz nisbetlerini tesbit eden 23/5/1961 tarihli ve 5/1225 sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre :

Ödünç para verme işlerinde alınacak âzamî faiz nisbeti yüzde 10,5 tur. Ziraî kredilere tatbik edilecek faiz nisbeti %9, ihracat finansmanlarına tatbik edilecek âzamî faiz nisbeti %9, küçük sanat erbabi, esnaf ve esnaf teşekküllerine açılacak kredi için âzamî faiz nisbeti %9 olarak tesbit olunmuştur.

Diğer taraftan yürürlüğe konulan Banka Kredilerini Tanzim Komitesi'nin 103 sayılı kararıyla mevduat kabulüne mezun olanların kabul edecekleri bilumum mevduata şu hadler üstünden faiz verilemez :

a) Vâdesiz ve 4 aya kadar (4 ay dahil) vâdeli tasarruf mevduatına yıllık %3,

b) 4 aydan 6 aya kadar (altı ay dahil) vâdeli bilumum mevduata yıllık %4,

c) Altı aydan bir yıla kadar (bir yıl dahil) vâdeli ve bilumum vâdeli mevduata yıllık %5,

d) 1 ilâ 18 aya kadar (18 ay dahil) vâdeli bilumum mevduata yıllık %6,

f) 18 aydan fazla vâdeli bilumum mevduata yıllık %6,5 faiz ödenir.

Biraz sonra açıklıyacağımız üzere Danıştay'ın ve Vergiler Temyiz Komisyonunun müstakar içtihatlarına göre serbest piyasa rayicine nazaran piyasada gizli ikrazatta faiz nisbeti asgarî %20 den başlamakta, ekseri ahvalde %30 ve %35'e, bazı hallerde %70 ve hattâ yüzde yüzün fevkine çıkmaktadır.

İlgili makamlardan izin almak suretiyle yapılan ikrazatçılık için tanınan âzâmî %10,5 faiz haddi piyasa rayicine göre önemli farklılıklar arz etmektedir. Bir de elde edilen faizlerden %20 nisbetinde gider vergisi ve ayrıca gelir vergisi ödenilmesi mecburiyeti nazara alındığı takdirde bu yoldan para kazanmak isteyenlerin bu faaliyeti idarî makamların bilgileri dışında yapmalarındaki menfaatlerinin önemi anlaşılır.

2279 sayılı kanunun 18 sayılı kanunla değiştirilen 14 üncü maddesine göre, izin almaya mecbur oldukları halde izin almadan veya izin aldığı halde, Bakanlar Kurulunca ittihaz edilecek kararlara aykırı hareket edenlere ve beyannâmelerindeki şartları ve faiz hadlerini muvazaa ile gizleyenlere tefeci denilir.

Tefecilik edenlerle, Bakanlar Kurulu tarafından tesbit edilen nisbetler üstünde menfaat teminine müncer olabilecek herhangi bir fiil ve harekette bulunanlar veya alınacak faiz nisbeti hususunda hükümetçe ittihaz olunacak tedbir ve kararlara her ne surette olursa olsun aykırı hareket edenler, altı aydan iki seneye kadar hapis cezası ile birlikte, temin ettikleri menfaatlerin beş misli ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Tekerrürü halinde cezalar üç misline çıkarılarak hükmolunur. (18 sayılı kanunla değiştirilen 17 nci madde hükmü).

Tefecilik suçu ile mahkûm olanların izin vesikası iptal edilir (Madde 18).

Görülüyor ki, gizli olarak ikrazatçılık yapanlara kanun tefeci adını vermekte ve bunu suç saymaktadır. Ve bu suçu işleyenlere ağır ceza müeyyide tertip etmiş bulunmaktadır.

Fakat tatbikatta tetkik elemanlarının bu suçu işleyenlere gelir ve gider vergileriyle bu vergilerin cezalarını tertip etmekle yetindikleri, delil noksanlığı ve kifayetsizliği sebebiyle cismanî olarak cezalandırma yoluna gitmedikleri görülmektedir. Bu ağır müeyyidelere rağmen ikrazatçıların bu işi gizli yapmadaki menfaatlerinin büyüklüğü her şeye rağmen onları bu şekilde faaliyette bulunmaya sevk etmektedir.

Gizli ikrazatçılığın vergi tatbikatındaki etkileri :

Kazanç vergisinin cârî olduğu devrede iktisadî hayatın bugünkü kadar canlı olmaması ve kredi müesseselerinin bugünkü kadar ağır kredi istekleriyle karşılaşmaması ve müşterilerinin kredi isteklerini karşılama daha fazla imkânlarla sahip olmaları sebebiyle o zaman gizli ikrazatçılık bugünkü kadar şümul peyda etmemiştir.

O zamanki borçlanmalar daha çok zatî ihtiyaçlar için vâki oluyordu. Yeni vergi sistemimizin yürürlüğe girdiği 1950 yılından sonra ekonomik şartların değişmiş olması yüzünden, kredi talepleri fazlaşmış ve başta bankalar olmak üzere diğer kredi müesseseleri yüksek miktarları bulan piyasanın kredi isteklerini karşıyamaz hale gelmişlerdir.

Gizli ikrazatçılık yapanların bu işi resmî makamların gözünden çıkarmak maksadıyla ikraz edilen paralar karşılığında faiz alındığı hakkında yazı, imza, şerh ve saire gibi işaretlerle bir iz bırakmadan yapmaları ve faiz miktarını resülmâle ilâve etmeleri, vergi tatbikatında önemli uyumsuzluklar ortaya çıkarmıştır. Bunlardan önemli olanları şunlardır :

a) Bunlardan birisi gizli ikrazatçılığın şahit ifadesiyle tesbitinin mümkün olup olmadığı hakkındaki uyumsuzluktur.

Vergi hukuku, vergi ve cezalarının yazılı vesikalara göre tarihini âmirdir. Meselâ Vergi Usul Kanununun 29 uncu maddesi ikmâlen vergi tarihini bazı maddî delillerin mevcut olması halinde mümkün görmektedir. Maddî delil ise tanzim edilen ve tanzim edenler hakkında hüküm ifade eden vesikalardır. Meselâ, kontrat, makbuz, fiş, defter, fatura, gider pusulası, mukavele gibi...

Maddî delillerin bulunmaması halinde verginin resen tarihine müsaade eden 30 uncu madde hükmüne göre tarhiyat yapılması için Takdir Komisyonuna şahit dinleme veya olay hakkında şifahî beyanlara itibar etme yetkisi verilmemiştir.

Vergi kazası görevi yapmakta olan itiraz ve temyiz komisyonlarında ve Danıştayda şahit dinleme esası ve usulü yoktur. Gizli ikrazatçılık yapanlar faiz aldıklarına dair yazılı bir vesika tanzim etmediklerine göre sırf yazılı vesika yokluğu dolayısıyla bu gibi kimselerin temin ettikleri gelirleri vergi dışı bırakmalı mıdır? Elbetteki hayır.

Malî kaza mercileri ve bilhassa Danıştay ilk zamanlar esası şekle feda ederek, verginin yazılı vesikalara göre salınabileceği ve şahit ifadesine göre vergi salınamıyacağı içtihadında bulunmuşlardır. Meselâ, Da-

nıstay 4 üncü Dairesinin bir kararında "muhbir ve şahit ifadelerine müsteniden ikrazatçılıktan dolayı vergi tarh olunamayacağı" belirtilmiştir². Daha sonraki tarihlerde mükellefin ikrazatçılıkla iştigal ettiği hakkında Yüksek Mahkemede bir kanaatin belirdiği, ancak bu hususta şahit ifadesinden başka bir delilin bulunmadığı ahvalde, şahit ifadesine göre vergi tarhının mümkün bulunduğu esas kabul edilmiştir.

Nitekim Danıstay 4 üncü Dairesinin bir başka kararında, dâvalının gerek 1950 senesinden evvelki senelerde, gerek 1950 yılında verdiği borç paralardan 1950 yılında faiz aldığı, kendisinden borç alan müteaddit kimselerin şahadetleriyle sâbit olmasına, bu şehâdetlerin borçlular tarafından yapılmış olması şahadetlerine itibar edilmemesi için kâfi bir sebep sayılamayacağına, bu türlü münasebetlerde belli başlı bilginin, faiz alan ve verenlerde bulunması tabii bulunacağına ve daha evvelki senelerde müteaddit kimselere ikrazda bulunmuş olması teklif senesine ait şahadetlerin sıhhatine delâlet edebileceğine nazaran borç alanların ifadelerinin mükellefiyet tesisine esas olamayacağından bahisle tarhiyatın terki cihetine gidilmesinde kanunî isabet görülmemiştir³ denilmiştir.

Bu kararın verildiği 1955 yılından sonra kaza mercileri bilhassa ikrazatçılıkta şahit ifadesine göre vergi tesisinin mümkün olduğu hakkındaki görüşlerini temadi ettirmişler ve hattâ bu esası ikrazatçılık dışındaki faaliyet kollarına da teşmil eylemişlerdir. Eskidenberi gelir ve kurumlar vergileri uyumsuzluklarını çözümlleyen Danıstay 4 üncü dairesi 10.000 liraya kadarki ikrazlarda ikraz edilen paranın bugünkü iktisadî şartlara göre önemli bir değer ifade etmediğini nazara alarak bu miktarı geçmeyen işlemlerde faiz alınmasının bahis konusu olamayacağını, bu itibarla böyle hallerde faiz alındığının vesikalarla isbatının zarurî olduğuna karar vermektedir.

Nitekim Yüksek Mahkeme 25/3/1966 tarihli ve E. 62/5538, K. 66/1505 sayılı kararında "...Dâvalının borç verdiği miktar 5.000 lira gibi cüz'î bir meblağdan ibaret olup, borç para verme işleminin bir defaya mahsus bulunmasına ve faiz alınıp verildiği vergi dairesince herhangi bir delil ve karineye müsteniden tesbit edilmemesine binaen Takdir Komisyonunca matrah tâyin edilmemiş olmasında bir isabetsizlik görülmemiştir. Bu sebeple dâvanın reddine, kanuna uygun bulunan Temyiz Komisyonu kararının onanmasına" dair içtihadta bulunmuştur.

2). 26/12/1954 tarihli ve E. 54/1884, K. 54/1884, Sayılı kararı.

3). DŞ. 4 D. 2/3/1955 T. E. 54/3797, K. 55/629.

Keza aynı mahkeme 18/1/1966, E. 63/2800, K. 66/66 sayılı kararında "...Dâvalının borç verdiği miktar 9.500 lira gibi bir meblağdan ibaret olup, borç para verme işleminin bir defaya mahsus bulunmasına ve faiz alınıp verildiği vergi dairesince herhangi bir delil ve karineye müsteniden tesbit edilmemesine binaen Takdir Komisyonunca matrah tâyin edilmemiş olmasında isabetsizlik görülmemiştir. Bu sebeple dâvanın reddi ile kanuna uygun olan Temyiz Komisyonu kararının tasdikine oybirliği ile karar verildi" mütalâasında bulunmuştur.

Yine aynı mahkeme cüz'î miktarda yapılan bir ikraz için "...Faiz alındığını gösterir kat'î delil ve karineler olmadan mücerret muhbir ve şahit ifadelerine istinaden mükellefiyet tesisine ve vergi salınmasına imkân yoktur. Bu sebeple dâvanın reddine oybirliğiyle karar verildi"⁴ demiştir.

Ancak karardaki istikrarın bazı hallerde bozulduğunu görmekteyiz. Nitekim Yüksek Mahkeme şu kararında : "...Hâdisede, 84.000 lira gibi büyük bir meblağın faizsiz verilemeyeceği düşüncesiyle tarhiyat yapıldığı anlaşılmakta olup, borç verilen meblağ mukabilinde faiz alındığı veya borç verme keyfiyetinin mutad meslek haline getirildiği vergi dairesince isbat edilememiş olmasına binaen karine yoluyla mükellefin faiz almış olduğunun kabulüne imkân yoktur. Dâvanın kabulü ile Komisyon kararının bozulmasına..."⁵ demiştir.

Damıtay son zamanlarda verdiği kararlarda herhangi bir delil olmasa dahi, yüksek miktarların ikraz edilmesi, ikraz edilen meblağlar karşılığında ipotek alınması halinde faiz alındığının kabulü gerekeceği içtihadında bulunmaktadır. Bu kararlardan bazıları şunlardır :

"Hâdisede borç verme sebebi, mükellef tarafından mukni deliller iraeşi suretiyle izah edilmemiş olduğu gibi, yakınlık ve dostluklara mebni insanî hislerle hareket edilen ahvalde umumiyetle başvurulmayan ipotek tesisi cihetine de gidilmiş olduğu ihtilâfsız bulunduğundan dâva konusu kararda isabetsizlik zâhirdir. Dâvanın bu sebeple kabulü ile aksine müttehas Temyiz Komisyonu kararının bozulmasına"⁶...

"...Mükellefin 1959 yılında K.I. adındaki şahsa ipotek mukabilinde 30 bin lira verdiği ihtilâfsızdır. İpoteğin karşılığında büyük miktarda verilen paralar menfaatsiz verilemeyeceği cihetle dâvada ileri sürülen iddia-

4) DŞ. 4D. 23.2.1965 T., E. 62/5195, K. 65/672.

5) DŞ. 4D. 13.3.1963 T., E. 62/3706, K. 63/926.

6) DŞ. 4D. 9.1.1964 T., E. 62/641, K. 64/98.

lar Komisyon kararının dayandığı gerekçeler karşısında yerinde ve kararın bozulmasını sağlayacak durumda değildir. Bu sebeple dâvanın reddine”⁷...

“...Dâvalının 1958 yılında üç şahsa ipotek mukabili borç para verdiği dosya münderecatından anlaşılmaktadır. Birden fazla şahsa menfaatsiz borç para verilebileceğini kabule imkân bulunamadığından, tarhiyatın borç olarak verilen meblağ karşılığında faiz alındığının tesbit edilemediğinden bahisle terkinde isabet görülmemiştir. Bu sebeple dâvanın kabulü ile Temyiz Komisyonu kararının bozulmasına”⁸...

“...Mükellefin 1955 ilâ 1958 yıllarında müteaddit kimselere ipotek karşılığında ikrazatta bulunduğu ve bu işi mutad meslek halinde ifa ettiği tetkik olunan dosya münderecatından anlaşılmaktadır. 44.850 lira gibi büyük miktarda bir meblağın menfaatsiz verilmesine imkân olmadığına göre faaliyetini vergi dairesinin bilgisi dışında bırakan mükellefin kasden vergi ziyama sebebiyet verdiği de âşikâr bulunmaktadır. Bu sebeplere binaen dâvanın reddi ile itiraz olunan Temyiz Komisyonu kararının tasdikine”⁹...

İkrazatçılarının gelir vergisi bakımından durumları :

Gelir Vergisi Kanununda ödünç para vermek suretiyle menfaat sağlayanlar hakkında menkul sermaye iradının mahiyetini belirten 75 inci maddesinde, bir de ticarî kazancın tesbiti bahsinde ikrazatçıları mutlak şekilde gerçek usulde vergi ödemeye mecbur tutan 51 inci maddesinde açık hükümler görüyoruz.

75 inci maddede “sahibinin ticarî, ziraî veya meslekî faaliyeti dışında nakdî sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği temettü, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradı” olarak tarif edildikten sonra, kaynağı ne olursa olsun her nevi alacak faizleri de menkul sermaye iradı sayılmıştır.

51 inci maddede ise ikrazat işleriyle uğraşanların, kazançlarının mutlak şekilde gerçek usulde tesbit olunacağı belirtilmiştir. Bu hükümde kanun koyucu ikraz işleriyle uğraşanların kazancının ticarî kazanç hükümlerine göre tesbit edileceğini kabul etmiş olmaktadır.

7) DŞ. 4D. 14.1.1964 T., E. 62/3866, K. 64/187.

8) DŞ. 4D. 22.2.1963 T., E. 60/5724, K. 63/743.

9) DŞ. 4D. 8.8.1963 T., E. 61/2499, K. 63/2498.

Bilindiği üzere bir işle uğraşmak o işi devamlı ve mutad sanat halinde yapmak demektir. Bir kimse bir yılda aynı şahsa çeşitli zamanlarda iki defa ikrazda bulunmuştur. Veya bir kimse bir yılda iki şahsa birer defa ikrazda bulunmuştur. Veyahut da bir kimse bir şahsa vâdesi bir kaç yıla intikal eden tek bir ikraz işlemi bulunmuştur. Veyahut da ikraz bir kimseye bir senelik süreyi geçmemek üzere kısa bir devre için yapılmış, fakat borçlu borcunu vâdesinde ödeyemediği için, vâde müteakip yıllara temdit olunmuştur. Veyahut da ikraz işleri bir şahsa ipotek karşılığında bir defada yapılmış, borç ödendiği halde her nedense ipotek çeşitli yıllarda kaldırılmamıştır. Bu kabil haller ikrazatçılıkla uğraşma mı sayılacaktır?

Bu soruların cevaplandırılmasının vergi tatbikatında büyük önemi vardır. Zira elde edilen gelir menkul sermaye iradı addedilecek olursa, mükellef yalnız gelir vergisi ödeyecek ve menkul sermaye iradı elde etme ticarî bir faaliyet sayılmadığı için, bu işi gizli olarak yapanlar Vergi Usul Kanununun kaçakçılığı tarif eden 344 üncü maddesinin son fıkrasındaki "ticarî kazanç sahiplerinin kazançlarıyla ilgili faaliyetlerinin vergi dairesinin ittilâi dışında bırakılması" hükmüne göre kaçakçı sayılamıyacaklar ve sadece kusur cezasına muhatap olacaklardır.

Bu itibarla elde edilen faizin ticarî kazanç değil, menkul sermaye iradı sayılmasında ikrazda bulunanın gelir vergisi bakımından büyük menfaati vardır.

Bundan başka bu yoldan sağladıkları gelirleri menkul sermaye iradı addedilenler, herhangi bir defter tutmağa mecbur olmadıkları ve yalnız yıl sonunda gelir vergisi beyannâmesi verme ödevine tâbi buldukları halde, ticarî kazanç sayılanlar doğrudan doğruya gerçek usulde vergiye tâbi olmuşlardır.

Bir gelirin menkul sermaye iradı sayılmasında ikrazatçının istifadesi gider vergisi tarafından daha da avantajlıdır. Zira, biraz sonra açıklıyacağımız gibi, elde edilen gelirin menkul sermaye iradı sayılması halinde ikrazatçı gider vergisi ödememektedir. Ticarî kazanç sayılması halinde ise gelir vergisinden başka %20 nisbetinde ayrıca gider vergisi de ödemek mecburiyetindedir.

Gerek Gelir Vergisi Kanununda, gerek mülga Muamele Vergisi ve halen tatbik edilmekte olan Gider Vergileri Kanununda "ikraz işleriyle uğraşmanın" mahiyeti belirtilmemiştir. Bu boşluk malî kaza mercilerinin ve Danıştayın içtihatlarıyla doldurulmuş, bu konudaki içtihatlar nisbi

bir istikrara kavuşmuş sayılabilir. Malikaza mercilerinin ve Danıştayın görüşlerini şu esaslarda toplamak mümkündür :

1 — Bir takvim yılı içinde birden fazla şahsa, çeşitli senelerde aynı şahsa ikrazda bulunulması hali ikrazatçılık sayılır¹⁰.

2 — Aynı şahsa veya aynı ayrı şahıslara birden fazla borç verme hali ikraz işleriyle devamlı olarak iştigal sayılır. Bir defaya inhisar eden borç verme keyfiyeti borcun vâdesi ne olursa olsun, ikraz işleriyle devamlı olarak iştigal sayılamaz¹¹.

3 — Bir yılda bir şahsa çok defa ve müteaddit yıllarda muhtelif şahıslara ipotek mukabili faizle borç para verilmesi ikrazatçılıktır¹².

4 — Bir yıl içerisinde müteaddit şahıslara veya aynı şahsa müteaddit defalar ve mükerrer borç veren kimse ikrazatçı, kazançları da ticarî kazanç sayılır¹³.

5 — Her yıl aynı ayrı kimselere birer defa ikrazda bulunulması ikrazatçılık değildir¹⁴.

6 — Borç vermeme işinin bir yılda bir kişiye inhisar etmesi ve vâde sonunda borcun ödenmemesi sebebiyle ödeme süresinin uzatılması ilk borç verme muamelesinin temdidini demek olup tekerrür sayılamıyacağından, hâdisenin ikrazatçılık olarak kabulü ile, elde edilen gelirin ticarî kazanç addi doğru olamaz¹⁵.

7 — Borç verilen meblağlar arasındaki farklılık ve vâde tarihlerinin değişik olması ödevlinin muhtelif yıllarda devamlı olarak ikrazatçılık yaptığını gösterir¹⁶.

8 — Çok yakın akrabalar arasında borç alınıp vermekten dolayı menfaat temin edildiği hususunun maddî delillerle tesbit edilemediği ahvalde mükellefiyet doğmaz¹⁷.

10) Vergiler Temyiz Komisyonu Genel kurulunun 8/3/1961 tarihli ve 961/12 sayılı kararı.

11) Vergiler Temyiz Komisyonu genel kurulunun 13/6/1962 tarihli ve 962/118 sayılı kararı.

12) DŞ. 4D. 29/4/1965 T. E. 62/3937, K. 65/1564.

13) DŞ. 4D. 17/4/1963 T. E. 61/4598, K. 63/1493.

14) DŞ. 4D. 29/5/1964 T. E. 60/3163, K. 64/2767.

15) DŞ. 4D. 18/5/1965 T. E. 63/1393, K. 65/3593.

16) DŞ. 4D. 24/9/1966 T. E. 66/1943, K. 66/3510.

17) DŞ. 4D. 23/11/1961 T. E. 61/2002, K. 61/3434.

9 — Büyük miktardaki meblağlar dostluk ve yardım hisleriyle karşılıksız olarak verilemez. Böyle bir durumda yapılan ikrazlarda ipotek tesisi cihetine gidilmesi de düşünülemez. Böyle hallerde mükellefiyet tesisi zaruridir¹⁸.

10 — Müstahsili kendisine bağlamak amacı ile ipotek karşılığı yapılan ikrazdan dolayı mükellefiyet tesis edilemez¹⁹.

11 — İkrazatçılık için paranın miktarına bakılmaz. İpotekle verilen paralarda bir menfaatin bulunduğu zahirdir. Nitekim Danıştay kararı metninde "...İkraz olunan bir paranın cüz'ü mi yoksa fazla miktarda mı olduğu hususunda toplum içinde umumî bir fikrin mevcudiyeti İleri sürülemez. Zira fakir insanlar arasında 5-10 liranın dahi mühim bir değer taşıdığı, buna mukabil varlıklı kimseler veya paraya daha az ehemmiyet atfeden şahıslar için 5.000-10.000 liranın çok büyük bir meblağ olarak telakki edildiği zahirdir. Bu sebeple hâdisenin komisyon kararında yazılı olduğu gibi mütalâa edilmesindeki isabetsizlik aşıkârdır. İpotek mukabilinde verilen bir paranın gerek alan gerek veren kimse için küçümse- senmiyecek bir değer taşıdığı ipotek muamelesi tesis ettirmek gibi hem masraf, hem de emek isteyen bir işe girişilmesinden anlaşılmaktadır. Durum böyle olunca paranın bir menfaat gözetilmeden verildiğini kabul etmek mümkün değildir" denilmiştir²⁰.

12 — İnşa ettirilmekte olan bir binanın bir katına sahip olmak amacı ile ipotek mukabili para verilmesi ikrazatçılık değildir²¹.

13 — Bir kişiye ikrazda bulunulması ve teklif döneminde veya daha evvelki yıllarda başka kimselere ikrazda bulunulduğunun sabit olmaması halinde hiç mükellefiyet doğmaz²².

14 — İpotek tesis edildiği ve fakat borçlular tarafından faiz alınmadığının beyan edildiği ve alındığı maddî delillerle sabit olmadığı alıvalde mükellefiyet doğmaz²³.

15 — Bir alacağın teminata bağlanması amacı ile yapılan ipotek muameleleri dolayısıyla ikrazatçılık bahis konusu olamaz²⁴.

18) DŞ. 4D. 12/10/1965 T. E. 61/3773, K. 65/3472.

19) DŞ. 4D. 21/1/1966 T. E. 62/4606, K. 66/155.

20) DŞ. 4D. 21/6/1962 T. E. 59/4420, K. 62/2849.

21) DŞ. 4D. 3/11/1962 T. E. 59/5518, K. 62/3869.

22) DŞ. 4D. 25/12/1962 T. E. 60/974, K. 62/4918.

23) DŞ. 4D. 24/5/1963 T. E. 60/1673, K. 63/1908.

24) DŞ. 4D. 16/6/1963 T. E. 60/2863, K. 63/2104.

16 — İkrazatçılığın mevcut olup olmadığının tesbiti için borcun sebep ve âmilleri üzerinde durulmak icap eder²⁵.

17 — Gizli olarak muhtelif şahıslara ipotek karşılığı borç para verilmesi ve elde edilen gelirler için beyannâme verilmemesi gizli ikrazatçılıktır. Kaçakçılık cezasının uygulanmasını gerektirir²⁶.

18 — Bir yıl içinde müteaddit şahıslara veya bir çok yıllarda veya birden fazla şahsa ikrazatta bulunmak ikrazatçılıktır²⁷.

19 — Serbest piyasa rayicine göre yapılan ikrazat dolayısıyla matrah takdirinde faiz nisbetinin örf ve teamüle ve serbest piyasa şartlarına göre %20 olarak kabulü Danıştayın müstakar içtihatlarındandır²⁸.

20 — İkrazatçılıkta alınan faiz miktarının kesin şekilde tevsik ve tesbit edilemediği hallerde faiz haddinin (yüze oranının) yıllık olarak nazara alınması ve yıllık faiz haddinin takdir komisyonu veya ehli hibre tarafından takdir edilmesi ve kapitalin borçluda kaldığı süreye göre hesaplanması ve bulunacak yekûnun matrah ittihazi gerekir²⁹.

21 — İkraz edilen ana paranın dahi tahsil edilememesi halinde mükellefiyet doğmaz³⁰.

22 — İtiraz edilen paranın tahsil edilememesi halinde tahsil edilemeyen kısmın faiz olarak hesaplanan miktardan düşülmesi, şayet faiz olarak hesaplanan miktar bunun dununda ise hiç tarhiyat yapılmaması ik-tiza eder³¹.

İkrazatçıların gider vergisi bakımından durumları :

6802 sayılı Gider Vergileri Kanununda bankalar, sigorta şirketleri, ve bankerler banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbi tutulmuşlardır. (Madde 28). Bu müesseseler bir ay içinde yaptıkları vergiye tâbi muamelelerini bir beyannâmeye yazarak ertesi ayın 15 inci günü akşamına kadar vergi dairesine bildirirler ve vergisini yatırırlar (Madde 45-47). Vergi nisbeti %20 dir. Konumuz bankerlerle ilgilidir. Kanuna göre bankerlerin

25) DŞ. 4D. 31/10/1963 T. E. 60/3164, K. 63/3117.

26) DŞ. 4D. 16/12/1963 T. E. 62/1856, K. 63/4914.

27) DŞ. 4D. 22/9/1964 T. E. 62/4052, K. 64/2708.

28) DŞ. 4D. 9/11/1961 T. E. 62/4052, K. 64/2708.

29) DŞ. 4D. 7/10/1964 T. E. 62/2839, K. 64/3942.

30) DŞ. 4D. 30/6/1965 T. E. 62/5306, K. 63/2760.

31) DŞ. 4D. 28/1/1967 T. E. 64/2817, K. 67/256.

yapmış oldukları banka muameleleri dolayısıyla aldıkları paralar banka muameleleri vergisine tâbidir. Şu halde bir kimsenin bu vergi ile teklif edilebilmesi için kendisinin banker olması veya banka muameleleri dolayısıyla para almış olması lâzımdır.

Genel olarak banka muameleleriyle uğraşan kimseye banker denilir. Kanun bankerini tarif etmiştir. 2279 sayılı kanuna göre, ikraz işleriyle uğraşanlarla banka muamele ve hizmetlerinden bir veya bir kaçını ile iştiğal edenler bu kanunun uygulanmasında banker sayılır (Madde 28 fıkra 3). Bu tarife göre :

a) *İkraz işleriyle uğraşanlar :*

2279 sayılı kanun hükümlerine yukarıda kısaca temas etmiş bulunuyoruz. Gelir Vergisi Kanununda olduğu gibi (Madde 51/2), Gider Vergileri Kanununda da (ikraz işleriyle uğraşanlar) terimi kullanılmıştır. Bir işle uğraşmak o işi meşgale ve mutad ticaret haline getirmek demektir. Tatbikatta gelir vergisi bakımından ikraz işleriyle uğraşmadan ne anlaşılıyorsa gider vergisi bakımından da aynı mânanın anlaşıldığını görmekteyiz. Nitekim Danıştayın vaktiyle muamele ve halen gider vergileri uyumsuzluklarına bakan dâva dairesinin müstakar hal alan görüşleri şu esaslarda toplanmaktadır.

1 — İkraz işi bir banka muamelesidir. Bir kimsenin çeşitli yıllarda müteaddit şahıslara ikrazda bulunması ikrazatçılıktır. Kazanç vergisi tahiyatının kaldırılması muamele vergisinin kaldırılmasına bir sebep teşkil edemez³².

2 — Bir şahsın ikrazatçılıktan dolayı teklif altına alınabilmesi için bir yıl içinde müteaddit şahıslara veya bir şahsa bir çok yıllarda ikrazatçılıkta bulunmasının ve bu suretle ikrazatçılığı itiyat haline getirmesinin tevsiki lâzımdır.

Bir kimsenin bir hesap döneminde biri gayrimenkul ipoteği, diğeri senetli, bir diğeri de senetsiz olmak üzere üç şahsa borç para vermesi ve borçların da müteakip senelere sirayeti ikrazatçılıkla iştiğal sayılır³³.

3 — Bir kimsenin 1957 yılında bir kimseye ipotek karşılığında borç para vererek ipoteği çözmek suretiyle 1959 yılına kadar alacağını de-

32) DŞ. 5D. 18/12/1954 T. E. 49/1817, K. 54/1587.

33) DŞ. 7D. 10/10/1964 T. E. 63/1704, K. 64/2917.

vam ettirmesi ve böylece borcun müteakip seneye sirayet etmek suretiyle itiyat halinin teşekkül etmesi ikrazatçılıktır³⁴.

4 — Bir kimsenin bono mukabili 1958 yılında bir şahsa borç para vermesi ve vâde sonunda tahsilâta tevessül edilmeyerek bu muamelenin 1959-1960 yıllarında da devam ettirilmesi ikrazatçılıktır³⁵.

5 — Altı sene vâde ile ipotek mukabili borç para vermek itiyat halinin devam ettiğini gösterir. Ancak ilk sene bir tek ikraz muamelesi mevcut olduğuna ve itiyat hali müteakip yıllar için bahis konusu olacağına göre ilk yılda alınan faiz vergiye tâbi olmaz³⁶.

6 — Bir yılda ipotek karşılığı bir kimseye itiraz yapılması vâdesi gelmeden ipoteğin kaldırılması ve bunun ikraz muamelesinden başka bir borç verme durumunun tesbit edilememesi halinde ikrazatçılık bahis konusu olamaz³⁷.

7 — Borçlu ifadelerine dayanılarak tarhiyat yapılması caizdir³⁸.

b — Banka muamele ve hizmetlerinden bir veya bir kaç ile uğraşan kimseler, Gider Vergisi Kanununun tatbikinde banker sayılmaktadır. Hangi muamelelerin banka muamelesi olduğu hakkında mevzuatımızda bir açıklama yoktur. Maliye Bakanlığı bu boşluğu 2430 sayılı mülga Muamele Vergisi Kanununa ait 6/7/1939 tarihli ve 78 sayılı Muamele Vergisi Genel Tebliği ile doldurmuştur.

Banka muamelelerinden en önemlisini para ve ikraz işleri teşkil etmektedir. Bankalar çeşitli şekillerde ikrazda bulunurlar. İskonto, yani ticarî senetler karşılığında, müşterilerden teminat almaksızın açık kredi veya borçlu cari hesabı, gayrimenkul rehni, müşterinin vâdeli teydiatı üzerine, esham ve tahvilât üzerine, emtia üzerine, muhtelif ticarî vesaik üzerine, kefalet mukabilinde ikrazat yaparlar. Bittabi bu muameleleri yapanlar, banker sayılırlar ve gider vergisine tâbi olurlar.

Meselâ, bir kimsenin gerçek alacaklıdan borç senetlerini ciro etmek suretiyle alacaklı durumuna geçtiği ve kendi lehine bir ücret aldığı sabit olmuştur. Danıştay bunu bankaların yaptıkları senet iskontosu ma-

34) DŞ. 7D. 21/11/1964 T. E. 62/5562, K. 64/3501.

35) DŞ. 7D. 26/11/1964 T. E. 63/3451, K. 64/3576.

36) DŞ. 7D. 17/6/1965 T. E. 64/2276, K. 65/2017.

37) DŞ. 7D. 17/6/1964 T. E. 63/2972, K. 64/2156.

38) DŞ. 7D. 10/1/1963 T. E. 62/3712, K. 63/81.

hiyetinde telakki ederek banka muamelesi' addi ile vergiye tâbi tutulmasını uygun bulmuştur³⁹.

Mâlî kaza mercilerinin ve Danıştay'ın ilk zamanlardaki ikrazatçılık konusundaki tutumu çok sert olarak nitelenebilir. Mali kaza mercilerinin bu tutumları devam etmesine rağmen, gelir ve kurumlar vergisi ihtilâflarına bakan Danıştay 4 üncü dairesinin bu tutumunda mükellefler lehine bazı yumuşamalar müşahede edilmektedir. Meselâ ikraz edilen ana paranın tahsil edilememesi halinde tahsil edilemeyen kısmın faiz matrahından indirilmesi gibi.

Buna karşılık gider vergilerine bakan malî kaza mercileriyle Danıştay 7 nci dairesinin bu konudaki sert tutumlarında bir değişiklik olmadığını da ayrıca tebarüz ettirmek isteriz. Nitekim vergiler temyiz komisyonu 4 üncü dairesi bir kimsenin bir defa ticarî gaye ile yaptığı ikrazı ikrazatçılık olarak kabul ettiği gibi, faiz nisbetinin de %35 den aşağı olmayacağını kabul etmiştir.

Tatbikatta malî kaza mercilerinin bu sert tutumunu nazara alan inceleme elemanları ikrazatçılığın şümülünü daha da genişletme yoluna gitmektedirler.

Meselâ, geçen yıllarda manifatura piyasasında zuhur eden kriz üzerine başta Sümerbank olmak üzere, yurdumuzun belli başlı dokuma tesislerini ellerinde bulunduran büyük müesseseler banka teminat mektubu getirenlere bu mektuplar karşılığında vâdcli olarak manifatura, ipek ve saire gibi emtia satışına girişmişlerdir. Piyasada para sıkıntısına düşen bazı firmalar da bankalardan temin ettikleri teminat mektupları karşılığında bu müesseselerden veresiye mal satın alarak bunları piyasada manifatura ve iplik ticareti ile iştigal eden kimselere satın aldıkları fiattan daha aşağı fiatla ve peşin para ile satmışlardır.

Bittabiî bu malı satın alan firmalar, defterlerine bu malları alış kıymeti ile, satışında da satış kıymeti ile intikal ettirerek gelir veya kurumlar vergilerini ödemişlerdir. Bir tekkik elemanı olayda bu sonuncular için ikraz işleriyle devamlı iştigal halinin mevcudiyetini iddia etmiş ve bu konuda bir rapor da tanzim ederek, önemli miktarda gider vergisi ve ceza tatbik ettirmiştir. Olay malî kaza mercilerine intikal etmiştir. Neticesi merakla beklenmektedir.

39) Danıştay 7 nci dairesinin 30/6/1964 tarihli ve K. 63/2353, sayılı kararı.

Filhakika anlattığımız hâdisede sıkıntıda bulunan bazı firmalara kredi temin edilmiştir. Ancak bu krediyi teminat mektubu vermek suretiyle bankalar, veresiye mal satmak suretiyle dokuma müesseseleri temin etmişlerdir. Düşük fiatla mal alarak bunu yüksek fiatla satan ve aradaki kârın gelir vergisini ödeyen bir kimseye bu ticarî mahiyetteki işinden dolayı ikrazatçılık izafesine imkân yoktur.

Buraya kadar ikrazatçılar hakkındaki vergi tatbikatını kısaca izaha çalışmış bulunuyoruz. Yurdumuzda çok şümüllü olarak cereyan etmekte olan gizli ikrazatçılığı önlemek için alınan zecrî ve sert tedbirler bu faaliyeti önleyemediğine göre bunların bir takım iktisadî tedbirlerle önlenebileceği kanısındayız. Bu tedbirlerin başlıcalarını şu şekilde özetliyoruz :

1 — Halen bankaların vâdesiz mevduata tatbik ettikleri %3 ve bir yıl vâdeli mevduata uyguladıkları %5 faiz nisbeti çok düşüktür. Para kıymetinde vukua gelen azalmalar da nazara alındığı takdirde halkın tasarruf ettikleri mevduatı için bunlara beş, on, onbeş misli miktarlarda faiz veren kimseleri neden tercih ettikleri anlaşılır.

2 — Yurdumuzda halkın ufak tasarruflarıyla kurulan anonim şirketler mevcut değildir. Anonim şirketlerin halen çoğu aile şirketi niteliğini muhafaza etmektedirler. Yurdumuzda halkın ufak miktardaki tasarruflarıyla kurulacak anonim şirketlerin kurulmasını kolaylaştırmak ve hattâ bazı vergi muafiyetleri tanıyarak teşvik etmek ve bu suretle bu kabil tasarrufların verimli sahalara kanalize edilmelerini sağlamak lâzımdır.

3 — Halkın devlet elinde bulunan büyük tesislere iştirakini sağlamak ve halkın bu iştirakine her yıl bir irat temin etmek de diğer bir tedbir olarak düşünülmektedir.